

سنجش و ارزیابی تاب‌آوری اجتماعی جهت مقابله با بحران‌های طبیعی؛ مطالعه موردی: زلزله در محلات تاریخی شهر اردبیل

شهرام عباداله زاده ملکی - دانشجوی دکتری تخصصی، گروه شهرسازی، واحد امارات، دانشگاه آزاد اسلامی، دبی، امارات متحده عربی.
نسیم خانلو* - استادیار، گروه شهرسازی، واحد تهران شرق، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
کرامت الله زیاری - استاد، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
وحید شالی امینی - استادیار، گروه شهرسازی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

Assessment and evaluation of social resilience in coping with natural disasters Case study: earthquake in historical districts of Ardebil

Abstract

The present study is an application that uses the descriptive-analytical method is used to identify the indicators and factors affecting social resilience and assess their amount in districts of Ardebil city. In this research, firstly through library studies, indicators and factors influencing social resilience were identified and defined operationally. Using ANP questionnaire, the final weight of the indicators was determined by experts. In the next step, using the questionnaire, the information needed for households in selected districts of the sample was collected. Then, using the ELECTRE model, the quarters were ranked. The results of the research showed that among the indicators studied, social capital index had the weight (0.37) and the highest human capital index (0.29), quality of life With weight (0.18) and index of demographic characteristics (0.14), they are in the next stages. According to the method of electrification, the prioritization of the neighborhoods under study showed that the districts of Tvay with points of 3, GAZERAN2 and AALIGHPOU 1 are the highest ranked points in the first to fourth order.

Keywords: social resilience, Ardebil districts, ELECTRE, human capital, empowerment

چکیده

امروزه دیدگاه‌ها و نظریه‌های مدیریت سوانح به دنبال ایجاد جوامع تاب‌آور در برابر مخاطرات طبیعی می‌باشد و در حال حاضر تاب‌آوری به عنوان راهی جهت تقویت جوامع با استفاده از ظرفیت‌هایشان مطرح می‌باشند. پژوهش حاضر از نوع کاربردی است که با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی به شناسایی شاخص‌ها و عوامل موثر بر تاب‌آوری اجتماعی و ارزیابی میزان آنها در محلات شهر اردبیل می‌پردازد. در این تحقیق ابتدا از طریق مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای، شاخص‌ها و عوامل موثر بر تاب‌آوری اجتماعی شناسایی و تعریف عملیاتی گردید. پس با استفاده از پرسشنامه در قالب فرایند تحلیل شبکه‌ای ANP وزن نهایی شاخص‌ها بوسیله کارشناسان و اساتید تعیین شد. در گام بعدی با استفاده از پرسشنامه اطلاعات مورد نیاز خانوارها محلات منتخب نمونه جمع‌آوری گردید. سپس با استفاده از مدل ELECTRE محله‌های مورد مطالعه رتبه‌بندی شدند. نتایج تحقیق نشان داد که از میان شاخص‌های مورد مطالعه، شاخص سرمایه انسانی به ترتیب با وزن (۰٫۳۷) دارای بیشترین وزن و شاخص سرمایه انسانی با وزن (۰٫۲۹)، کیفیت زندگی با وزن (۰٫۱۸) و شاخص ویژگی‌های جمعیتی با وزن (۰٫۱۴) در مراحل بعدی قرار دارند. باتوجه به روش الکترو اولویت‌بندی نهایی محله‌های مورد مطالعه نشان داد که محله‌های طوی با امتیاز ۳، گازران ۲ و عالی قاپو ۱ اوجدکان به ترتیب در رتبه‌های اول تا چهارم قرار دارند. **واژگان کلیدی:** تاب‌آوری اجتماعی، محلات اردبیل، الکترو، سرمایه انسانی، توانمندسازی.

در سومین کنفرانس جهانی سازمان ملل متحد در سندای ژاپن به تصویب رسید و هدف از آن تاکید بیشتر در راستای پیشگیری از ریسک های جدید و تقویت تاب آوری در سطح جهانی می باشد (محقق و همکاران، ۱۳۹۴، ص ۵).

در سال های گذشته، جهان شاهد بعضی از مخاطره های پیش بینی شده طبیعی مانند سونامی آسیا، گردباد کارینا و زمین لرزه سیچوان چین بود. اگرچه بعضی از ابزارهای پیشبینی کننده در کاهش آثار بحران ها موثر است. واقعیت این است که نمی توان براساس شواهد مخاطره های آتی را پیش بینی نمود (رضایی، ۱۳۹۴، ص ۶۱۰)؛ بنابراین از آنجا که امکان کنترل و پایش دقیق بلایای طبیعی وجود ندارد و آنچه امکان پذیر است گام برداشتن در مسیر ساخت شهر های تاب آور در مواجهه با یک فاجعه است (Mitchell:2012:3).

مخاطرات طبیعی از جمله زلزله با توجه به ماهیت آن یعنی در مدت زمان کوتاه می تواند به فاجعه ای ختم گردد توجه ویژه ای را می طلبد. ایران از زلزله خیز ترین کشورهای دنیاست که به طور متوسط هر سال یک زلزله به بزرگی شش ریشتر و هر ده سال یک زلزله به بزرگی هفت ریشتر در آن حادث می شود (حبیب، ۱۳۹۰، ص ۱۱). موفقیت جغرافیایی و اقلیمی کشور ما به گونهای است که از مجموع ۴۱ نوع پدیده های طبیعی شناخته شده. در جهان وقوع ۳۱ نوع آن در ایران داری سابقه است (سازمان دهیاری و شهرداری کشور، ۱۳۹۰، ص ۱). بنابراین کاهش خطر سوانح از اهمیت خاصی برخوردار است و ضرورت دارد برای ان جایگاه مناسبی در سیاست گذاری های ملی هر کشور باز گردد تا بتوان شرایط مطلوبی برای کاهش خطر موثر و کارا در سطوح مختلف ایجاد نمود (Davis:2004). در این میان شهر اردبیل با دارا بودن پیشینه تاریخی و اهمیت فراوان از نظر تغییر و تحولات کالبدی، عملکردی و از لحاظ تعلق به تفکر خاص مذهبی از قرن ها پیش مورد توجه بوده است (رضا زاده و پیغامی، ۱۳۸۸، ص ۱). با بررسی پیشینه این شهر زلزله های مهیبی در این شهر رخ داده است وجود گسل های فراوان در اطراف شهر، رشد نا هماهنگ

در سراسر جهان، کشورها بطور فزاینده ای در حال شهری شدن هستند (DUTTA:2012:2). این بهمعنای افزایش آسیب پذیری مردم به علت پتانسیل موجود در شهر ها میباشد (mar-,Atia, tin:2015:62). سوانح طبیعی در دنیا همواره به عنوان چالش بزرگ درراه توسعه پایدار مورد توجه بوده اند (رضایی، ۱۳۸۹، ص ۶)؛ بطوریکه سازمان ملل در مقاله ای در ارتباط با حوادث طبیعی و توسعه پایدار به طور شفاف این سوال را مطرح نموده است. آیا توسعه پایدار با هدف کاهش فقر و حفاظت از محیط زیست می تواند بدون در نظر گرفتن ریسک مخاطرات طبیعی و آثار آنها موفقیت آمیز باشد؟! در واقع تحلیل و افزایش تاب آوری سیستمهای انسانی و محیطی در برابر سوانح طبیعی در مسیر نیل به آرمان توسعه پایدار از اهمیت ویژه ای برخوردار شده است (معماری، ۱۳۹۲، ص ۸). تا دهه ۱۹۸۰ رویکرد کاهش آسیب پذیری و مقابله با بحران برمتون نظری مدیریت بحران حاکم بود از دهه ۱۹۸۰ و به خصوص ۱۹۹۰ محققان علوم اجتماعی به نقد رویکرد علوم طبیعی در مدیریت بحران پرداختند و معتقد بودند که آسیب پذیری یک ویژگی اجتماعی نیز دارد و به خسارت جمعیتی و فیزیکی محدود نمی شود.

از آن پس رفته رفته تلاش ها جهت تغییر پارادایم غالب مدیریت بحران صورت گرفته است؛ بطوریکه دیدگاه غالب از تمرکز صرف بر کاهش آسیب پذیری به افزایش تاب آوری در مقابل سوانح تغییر پیدا کرده است. در این انگاره جدید، تغییر نگاه از واکنش پذیری و تک عاملی (دولت محور) به بازدارندگی و مشارکت تبدیل گردیده است (داداش پور، ۱۳۹۴، ص ۷۴). تصویب چارچوب هیوگو در تاریخ ۲۲ ژانویه ۲۰۰۵ توسط سازمان ملل متحد که تحت عنوان «تقویت تاب آوری ملت ها و جوامع در مقابل سوانح» نام گرفت که نوعی استراتژی کاهش خطر بلایای طبیعی قلمداد می گردد (US-al et mah:2014:1379). و در ادامه آن تصویب چارچوب سندای به عنوان جایگزینی برای چارچوب هیوگو جهت کاهش ریسک بلایا (۲۰۳۰-۲۰۱۵)

و نیمه اصولی، نبود برنامه و توانمندی‌های عملیاتی لازم برای مدیریت بحران در مرحله پاسخ و مقابله، گستردگی‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی بیش از پیش نیاز جامعه علمی را به این گونه مطالعات روشن می‌سازد. در مطالعه‌ای که اسفندیاری و همکاران تحت عنوان بررسی توان لرزه زایی گسل‌ها و برآورد تلفات انسانی ناشی از زلزله در مناطق مختلف اردبیل داشته‌اند. از روش ارائه شده توسط Coburn تعداد تلفات انسانی در زمان وقوع زلزله در شب بدون هیچ گونه امداد رسانی حدود ۷۴۹۴۵ نفر معادل ۱۷،۵۵٪ کل جمعیت اردبیل کشته خواهند شد! که ارقامی تکان دهنده ولی دور از ذهن نمی‌باشد (اسفندیاری و همکاران، ۱۳۹۳، ص ۱۳). بنابراین این پژوهش با شناسایی عوامل موثر بر تاب آوری اجتماعی محلات شهری به سنجش و ارزیابی میزان تاب آوری اجتماعی در محله‌های منتخب می‌پردازد و در پی پاسخ دادن به این سوال اساسی می‌باشد که محلات بافت تاریخی اردبیل و هسته اولیه شهر به لحاظ تاب آوری اجتماعی نسبت به حد بهینه تاب آوری در چه وضعیتی قرار دارد.

مبانی نظری

این مفهوم در سال ۱۹۷۳ توسط هولینگ (که از وی به عنوان پدر تاب‌آوری یاد میشود)، به عنوان یک اصطلاح توصیفی در اکولوژی معرفی گردید (al et Korrholm: 2014:121) و از آن پس بطور گسترده‌ای در هر زمینه علمی مختلف مانند مدیریت بحران، روانشناسی و اکولوژی مورد استفاده قرار گرفته است (March&Lemon: 2014:251). این مفهوم جدید به حراست از روح و روان شهر می‌پردازد و اساساً اجتماع محور است و ویژگی اجتماع محور بودن، مفاهیمی مثل مشارکت شهروندان، نیاز ذینفعان، پایداری و امنیت اجتماعی، هویت جمعی، سرمایه‌های اجتماعی و سرمایه‌های انسانی را مطرح می‌نماید. تاب آوری روند تطابق در سختیها، ضربه‌ها، ناملازمات، تهدیدات با منبع بزرگی از تنش است (شریف‌آرا، ۱۳۹۳، ص ۵۲). عدم آمادگی و مقابله مناسب با سوانح طبیعی تلفات و خسارات سنگینی را به ملت‌ها و دارایی‌های آنها

وارد میکند (آقامیری ۱۳۹۰ به نقل از حسین حاتمی نژاد). تاب آوری گام گذاشتن در راهی نوین است راهی که فرآیند توانمندسازی را در یکایک شهروندان خانواده‌ها و اقشار مختلف و کل جامعه تقویت می‌نماید. تاب آوری محلی عمدتاً حاصل توانمندی جوامع محلی برای برنامه ریزی و آمادگی در برابر مواجهه با بحران و پاسخ به آن و از سرگذراندن بحران و کنار آمدن با شرایط جدید و متفاوت می‌باشد (پورحیدری، ۱۳۹۳، ص ۹۲). کارپنتر و همکاران (al et Carpentel: 2001) تاب آوری سیستم‌های اجتماعی اکولوژیکی را با در نظر گرفتن سه بعد از هم تعریف می‌نمایند.

۱. میزان تخریبی و زیانی که یک سیستم با باقی ماندن در وضعیت اولیه و قادر به جذب آن است. (تأکید بر مقاومت)
۲. میزان توانایی یک سیستم برای سازماندهی خود (تأکید بر انعطاف پذیری) میزان توانایی یک سیستم در ساخت.
۳. گسترش ظرفیت اطلاعات و سازگاری. (تأکید بر تحول و تکامل) (رضایی ۱۳۸۹)

این مفهوم اخیر که بر اساس مفهوم تکامل و تحول در «نظام‌های پیچیده انعطاف پذیر» است. کاملتر از دو تأکید فوق بوده و یک مرحله فراتر رفته و روابط میان اجزا سیستم‌ها را که مرتب در حال رشد، انباشت، بازساختاریابی و نو شدن هستند در نظر می‌گیرد. برای تدقیق این موضوع اصطلاح جدید بنام «پنارکی» از نام «پن»، خدای تغییر در یونان باستان گرفته شده است. چرخه‌های انعطاف پذیر بطور خاص پنارکی نامیده می‌شود. پنارکی هم خلاق و هم مولد و هم حفاظت کننده است. (شکل ۱)

شکل ۱. پنازکی در نظام های اجتماعی اکولوژیکی؛ ماخذ: al et Gunderson, 2010

وقتی در مورد تعابیر تاب آوری در بافت و عوامل تنش زاو نتایج حاصل از آن سخن به میان می آید باید به محرک محیطی داخل و خارجی یک شهر توجه کرد (etal Desouza:2013). باید توجه داشت از آنجایی که تاب آوری یک مفهوم ذهنی- انتزاعی می باشد تعیین روش های مختص برنامه ریزی برای تاب آوری کار مشکلی است؛ بطور مثال شهر تا چه میزان باید تاب آور باشد یا شهر ها به عنوان سیستم های پیچیده چگونه می توانند بطور کامل تاب آور باشد (Branecau:2003). تاب آوری را این چنین تعریف می کنند به توانایی واحدهایی اجتماعی (مانند سازمانها و جوامع) جهت کاهش اثرات مخاطرات که شامل اثرات سوانح در هنگام وقوع می شود و انجام بازتوانی به طریقی که قطع جریان های اجتماعی را به حداقل برساند و اثرات زمین لرزه های آینده را کاهش دهد. توانایی یک شهر یا نظام شهری برای ایستادگی در برابر میزان وسیعی از آسیب ها و تنش ها را می توان تاب آوری تعریف نمود (etal Agudelo:5:2012). در جدول یک تعاریف تاب آوری دیگری از تاب آوری آمده است.

جدول ۱. تعاریف تاب آوری

تاب آوری توانایی رو به رو شدن با حادثه ناگهانی و سازش با مشکلات بوجود آمده می باشد.	Graziono & Rizzio 2016
تاب آوری توانایی یک سیستم، جامعه یا اجتماع به هنگام رو به رو شدن در برابر خطرات جهت مقابله، جذب، سازگاری و محافظت و برگشت عملکردها و ساختارهای اساسی مهم جامعه تعریف شده است.	Lenchner et al: 2016
تاب آوری به ظرفیت سیستم های اکولوژیکی برای جذب اختلالات و نیز برای حفظ بازخوردها، فرایندها و ساختارهای لازم و ذاتی سیستم اطلاق می شود.	Kutum & AL. Jaberi کیوتم و الجابری (۲۰۱۵)
توانایی سیستم در تحمل، جذب خسارات درونی و بازگشت به کارکرد طبیعی در مقابل خطرات محتمل.	Oyang (2014) اویانگ
تاب آوری، ایستادگی، بازیابی یا سازگاری تحت تأثیر است یک شوک و یا تغییر ناگهانی می باشد.	Mitchel & Harris میتچل و هریس (۲۰۱۲)

مسئله ای که باید به آن توجه و مدنظر قرار گیرد این است هر شهر با توجه به زمینه اجتماعی-تاریخی و اقتصادی خود راه حل خاصی را برای دستیابی به ویژگی های انعطاف پذیر می طلبد و به عبارتی تماس نسخه ها برای شهرهای تاب آور یکسان نیستند. هر شهر، منطقه، کشور و حتی هر نوع بافت شهری نیاز به راه حل های خاص خود برای دستیابی به تاب آوری دارد. تاب آوری دارای ابعاد گوناگون می باشد که بطوریکه رفیعان و همکاران (۱۳۸۹) شاخص های مطلوب جهت سنجش تاب آوری را در قالب ابعاد چهارگانه اجتماعی، اقتصادی، نهادی و کالبدی- محیطی پیشنهاد می دهد. جهت طراحی سم چارچوب مفهومی و ارزیابی تاب آوری لازم است که آنها را به مولفه های اصلی تقسیم بندی نماییم چند مولفه اصلی می تواند زیست محیطی، اقتصادی، اجتماعی و ابعاد نهادی باشد. (2014:1493,yogmata&sharifi)

شکل ۲. تاب آوری و مفاهیم آن؛ ماخذ: نگارندگان.

تاب آوری اجتماعی

بعد تاب آوری اجتماعی با تاکید به تحقیق پایداری اجتماعی در برابر سوانح از یک سو بر شکل گیری و حفظ گروه های اجتماعی و جوامع محلی و از سوی دیگر بر ارتقای سرمایه اجتماعی و ارتقای حس دلبستگی به مکان، حس جامعه محلی، افزایش مشارکت ساکنین در مراحل مختلف بحران و شکل گیری پیوندهای اجتماعی میکند. تلاش برای تاب آوری اجتماعی می تواند با ارتقای سطح زندگی، تحصیلات، پرداخت های پزشکی سلامت، تامین سکونت، و وجود اخلاقیات افزایش یابد. حفظ ارزشها و میراث فرهنگی- محلی هویت شهری، آموزش و سایر مولفه های کیفیت زندگی هستند که با حفظ حس تعلق به مکان و بازگرداندن روح زندگی را منجر می شود (لک و بهزادفر، ۱۳۹۴، ص ۴۵). تاب آوری اجتماعی در مقابل بحرانها از ظرفیت و توانایی خاصی در شهروندان و شبکه های اجتماعی و خانوارها و محلات صحبت میکند، عمدتاً حاصل توانمندسازی آنها در مقابل بحرانها می باشد.

جدول ۲. تعاریف تاب آوری اجتماعی؛ مأخذ: نگارندگان

تاب آوری به خصوصیات جامعه توانایی آن در جهت رفع کمبودها به علت شوکها و اختلالات وارد می شود و در واقع یکی از ارکان اصلی مولفه های تاب آوری می باشد.	Reinhorn (2015)
توانایی کشورها، جوامع و خانوارها برای تغییر مدیریت، به وسیله نگهداری یا دگرگونی استانداردهای زندگی در مواجهه با شوکها و فشارها همانند زلزله.	Brown (2014)
تغییر توانایی جوامع برای خود سازماندهی، افزایش ظرفیت خود برای یادگیری و سازگاری، توانایی پاسخ مثبت را می توان تاب آوری اجتماعی نامید.	Jeha etal (2013)
تاب آوری اجتماعی را به عنوان ظرفیت جامعه جهت مقابله با حوادث مانند تغییرات محیطی و یا دگرگونی های اقتصادی و سیاسی یا اجتماعی تعریف می کند.	Stockholm Res.Lience Center (2010)

اولین تعریف از تاب آوری اجتماعی توسط ادگر (۲۰۰۰) مطرح شد. وی تاب آوری اجتماعی را به عنوان «توانایی گروه ها یا جوامع جهت کنار آمدن با آشفتگی ها و استرس های خارجی که نتیجه تغییر محیطی، اجتماعی و سیاسی است» تعریف می کند. (حسینی المدنی، ۱۳۹۵، ص ۱۰۵) در واقع تاب آوری اجتماعی شامل شرایطی است که تحت آن افراد و گروه های اجتماعی با تغییرات محیطی انطباق می یابند و بیانگر توان جامعه برای پاسخ به بحران ها می باشد (پرتوی و همکاران، ۱۳۹۵). در جمع بندی مفاهیم تاب آوری اجتماعی می توان تاب آوری اجتماعی را در یک نگاه ملی توانایی مردم در گروه های اجتماعی رسمی و غیر رسمی در مواجهه با بحران در شرایط اضطراری و زمان بازسازی با استفاده از منابع فردی و جمعی و به اشتراک گذاشتن آموزه های آن دانست (کاظمی و عندلیب، ۲۰۱۵، ص ۳). تاب آوری اجتماعی نشان دهنده یک تغییر پارادایم در ذهنیت مردم در برابر مشکلات خود، درک افراد دیگر و در نتیجه آن، نیاز به یک دیدگاه تازه در تعیین مداخلات در برابر مشکلات می باشد و دارای سطوح مختلف فردی و خانوادگی می باشد (al et cacioppo:2011:46).

جدول ۳. شاخص های مطرح در تاب آوری اجتماعی

بررسی منابع در دسترس، وضعیت سلامت، دانش و انعطاف پذیری ارتباطات شبکه های اجتماعی	Batica Gournville (2015)
آموزش آمادگی از خطر، حس اجتماع، نگرش ها و اعتقادات شخصی، اعتماد به مسئولین، تجربیات پیشین، سطح تحصیلات و ویژگی های جمعیتی	Alsheri etal (2015)
روابط اجتماعی، آموزش و پرورش فردی، آگاهی اجتماعی و دستیابی به دموکراسی	Endress (2015)
ویژگی های جمعیتی، آمادگی اجتماعی و خدمات اجتماعی	Kusumostuti, Husad-Suradi, Danasari (2014)
دانش، آگاهی، مشارکت، قدرت، تنوع، ابتکار، انسجام اجتماعی، سرعت، کاهش فقر شهری و امکان خود سازماندهی	Trklja (2014)
اعتماد، مدیریت، سرمایه اجتماعی، پیوستگی اجتماعی، تقسیم کار و همکاری ارزش ها و نگرش ها و هنجارهای حاضر، ارتباطات و اطلاعات	Maguire Hagan (2007)

عقاید و مذهب، سرمایه اجتماعی، امنیت اجتماعی، جمعیت، جنسیت، توزیع و نرخ رشد جمعیت قومیت، نژاد، زبان، حس تعلق، هویت اجتماعی ساختار خانوار، مهاجرت، مشارکت و درس‌پذیری از تجارب	بهتاش و همکاران (۱۳۹۲)
خصوصیات فردی، باورها و اعتقادات، ثبات اجتماعی، خصوصیات جمعیتی، میزان مشارکت مردم، ساختارهای خانوادگی، گرایش‌های اجتماعی و فرایندهای اجتماعی	صالحی و همکاران (۱۳۹۰)

روش پژوهش

با استفاده از ابزار پرسشنامه که روایی آن از طریق پیش‌آزمون تایید شده بود. اطلاعات مورد نیاز خانوارهای محله‌های نمونه جمع‌آوری کرده و با ورودی داده‌های حاصل از پرسشنامه به محیط نرم افزار SPSS پایایی ابزار تحقیق با استفاده از آزمون کرونباخ (۰/۸۰۲۹) برآورد شد که گویای هماهنگی و پایداری درونی ابزار تحقیق می‌باشد. به دلیل ارتباطی که شاخص‌های مختلف با یکدیگر دارند و تاثیرگذاری آنها بصورت رفت و برگشت روی یکدیگر و یا بعضی مواقع تاثیر عوامل بر روی خود آن عامل، در این پژوهش از تحلیل شبکه‌ای ANP جهت بدست آوردن وزن شاخص‌ها استفاده شده است. در مرحله بعد با استفاده از روش الکترون میزبان تاب‌آوری اجتماعی محله‌های مورد مطالعه سنجش قرار گرفت.

جدول ۴. تعداد خانوارهای مورد بررسی؛ ماخذ: یافته‌های تحقیق.

مقاله حاضر به لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ روش توصیفی-تحلیلی است. در این پژوهش با توجه به مسله و هدف، واحد تحلیل «خانوار در محله» انتخاب شد. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۵۸ خانوار، از ۱۳۶۶ ساکنان از چهار محله که هسته اولیه شهر اردبیل را تشکیل می‌دهند (جز محلات شش‌گانه اردبیل می‌باشد). جدول چهار تعداد نمونه‌ها را به تفکیک محله‌ها (نقشه یک) موقعیت محله‌های مورد مطالعه در شهر اردبیل را نشان می‌دهد. متغیرهای تحقیق سرمایه اجتماعی، سرمایه انسانی، ویژگی جمعیتی، و کیفیت زندگی است. در گام اول با توجه به مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای، به مفهوم تاب‌آوری با هدف شناسایی ضرورت و ابعاد گسترده موضوع پرداخته شد. سپس با بررسی ابعاد و چارچوب‌های تاب‌آوری، شاخص‌های تاب‌آوری اجتماعی تعیین و تعریف عملیاتی گردید. در گام سوم

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۸ پاییز ۱۳۹۶
No.48 Autumn 2017

۲۶۹

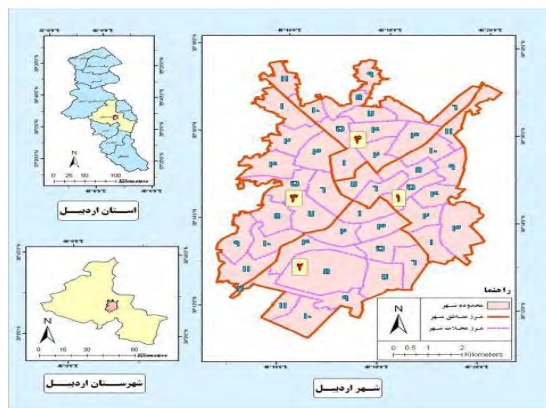
منطقه	ناحیه	خانوار ساکن در محله	محله	پرسش‌نامه‌های توزیع شده
۱	۱	۲۱۶	طوری	۵۳
۱	۱	۱۴۴۰	گازاران	۹۶
۳	۳	۱۵۲۰	عالی قاپو	۱۰۱
۱	۱	۱۶۰۰	اوچدکان	۱۰۶
جمع کل ۵۳۶۰				۳۵۸

شهر اردبیل تا به حال مثل شهرهای دیگر نظیر بم، منجیل و رودبار شاهد به وقوع پیوستن زلزله شدید در خود نبوده است. اما در هر حال نمی‌توان این را به عنوان دلیلی موجه بر عدم آمادگی در برابر خطر زلزله دانست. محدوده مورد مطالعه محلات هسته اولیه شهر اردبیل محلات اوچدکان، طوی، گازران و عالی قاپو می‌باشد. (نقشه ۱)

و مشخص باشد، قابل اندازه گیری و دستیابی باشد، واقع گرایانه باشد و همانگونه که عنوان شد بانک اطلاعاتی معین و اطلاعات لازم مربوط به شاخص وجود داشته باشد که سعی شده در این مقاله بر حسب موارد فوق و با نظر کارشناسان خبره و اساتید دانشگاه هلال احمر شهر اردبیل شاخص های برای سنجش میزان تاب آوری اجتماعی انتخاب شده است. بر اساس جدول ۵ ضمن نشان دادن شاخص های تاب آور اجتماعی به تعاریف عملیاتی آن می پردازد.

جدول ۵. تعریف عملیاتی شاخص های تاب آوری اجتماعی

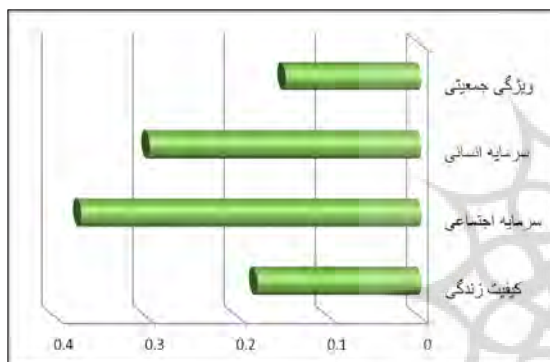
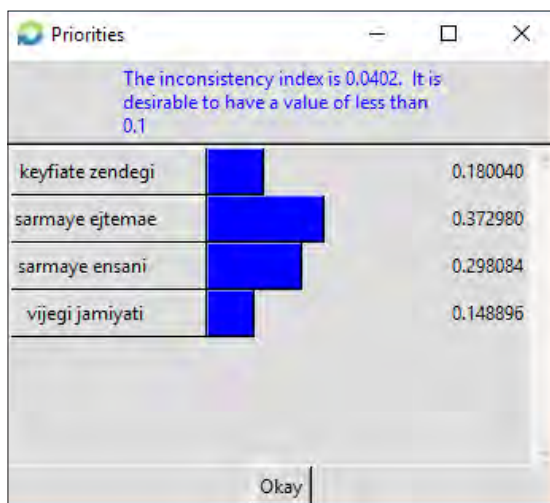
شاخص	تعریف عملیاتی
سرمایه انسانی	سرمایه انسانی محله های مورد مطالعه و خانوارهای آن با مغیرهای مسولیت پذیری آگاهی و دانش و دانستن مهارت امدادی با توجه به پرسش نامه به خانوار ۵ گزینه ای لیکرت مورد سنجش قرار گرفت به طوری که نمره ۱ کمترین و ۵ بیشترین امتیاز را به خود اختصاص می دهد.
سرمایه اجتماعی	میزان سرمایه اجتماعی با توجه به متغیرهای اعتماد (نهادی - عمومی) انسجام و پیوستگی و نهایتا وجود شبکه های اجتماعی و سازمان های مردم نهاد (مشارکت امدادی) بوسیله طیف لیکرت و با پرسش نامه ۵ گزینه ای مورد ارزیابی قرار گرفت که نمره ۱ کمترین و ۵ بیشترین امتیاز را داشت.
کیفیت زندگی	این شاخص بر اساس متغیرهای سه گانه حس تعلق به مکان و محله مورد نظر میزان رضایت مندی از خدمات محله ای و دسترسی به آن ها و سنجش بیمه بودن خانوارها مورد ارزیابی با ابزار پرسش نامه و طیف لیکرت ۵ گزینه ای خدمات محله ای مانند آموزش، درمانی، مذهبی، حمل و نقل عمومی، فرهنگی مراکز خرید روزانه، امنیت محله، روانی حرکت، روابط همسایگی، آرامش محله و خدمات شهرداری مورد پرسش قرار گرفت.

نقشه ۱. محدوده مورد مطالعه بافت تاریخی اردبیل (اوجدکان، طوی، گازران و عالی قاپو)؛ ماخذ: امیری، ۱۳۸۴، ص ۳۴ و اسفندیاری، ۱۳۹۳.

تعریف عملیاتی شاخص ها

از آنجاییکه اندازه گیری تاب آوری در شرایط مطلق دشوار است و همانگونه که عنوان شد این مفهوم حالت انتزاعی و ذهنی دارد و طی سالیان اخیر جامعه بین المللی آن را به عنوان یک اصل راهنما پذیرفته و برای رسیدن به اهداف مورد نظر و سنجش آن راهکارهایی اندیشیده اند. هر جامعه متناسب با شرایط خود از چارچوب ها و پتانسیل های بالقوه خود باید یاری جسته و نمی توان نسخه ایی یکسان برای تاب آوری کلیه شهرها و جوامع انسانی ارائه نمود از این رو انتخاب شاخص ها در مطالعه مربوط به آن باید حداقل به دو ملاک: ۱- توجه بر مبنای ادبیات موجود متناسب با تاب آوری و ۲- در دسترس بودن داده های کیفی از منابع صورت گیرد. آنچه مشخص می باشد در انتخاب شاخص ها باید به یکسری ویژگی مانند مخصوص معین

شکل ۴. وزن نهایی شاخص‌های تاب‌آوری اجتماعی با استفاده از فرایند تحلیل شبکه‌ای؛ مأخذ: یافته‌های تحقیق.

بر اساس نتایج تحقیق، شاخص سرمایه اجتماعی دارای وزن (۰/۳۷)، شاخص سرمایه انسانی دارای وزن (۰/۲۹)، کیفیت زندگی (۰/۱۸) و شاخص ویژگی جمعیت دارای وزن (۰/۱۴) است. در این میان شاخص‌های سرمایه اجتماعی بیشترین و ویژگی جمعیتی کمترین اهمیت را نسبت به سایر شاخص‌های تاب‌آوری اجتماعی دارد. پس از تعیین اهمیت نسبی شاخص‌های تاب‌آوری اجتماعی با استفاده از فرایند تحلیل شبکه‌ای مقادیر مربوط به مولفه‌های چهارگانه برای خانوارهای هر محله با استفاده از رابطه که در آن S میزان تاب‌آوری اجتماعی، W_i وزن نسبی پارامترهای پرسش‌نامه اساتید و خبرگان (بدست آمده از تکنیک تحلیل شبکه‌ای) و S_i پارامترهای تاب‌آوری اجتماعی است، میزان تاب‌آوری اجتماعی

این شاخص بر حسب ساختار جنسیتی زنان و مردان مورد ارزیابی گرفت چرا که معمولاً زنان آسیب‌پذیرتر در مقابل بحران‌ها هستند. ساختار سنی: اطفال زیر ۶ سال و سالمندان بالای ۶۵ سال نیز جز افراد آسیب‌پذیر در بحران‌ها که به وسیله پرسش‌نامه مورد ارزیابی قرار گرفت و تعداد آن‌ها مشخص گردید. سلامت جسمی و روانی: افراد معلول جسمی و یا افراد که به لحاظ روحی دارای مشکلات پزشکی هستند، جز اقشار آسیب‌پذیر محله محسوب می‌گردد و هر چه تعداد جوانان محل بیش‌تر باشد می‌توان گفت محله دارای تاب‌آوری بیش‌تری می‌باشد.

ویژگی اجتماعی

تشکیل ماتریس اولیه داده‌ها

با توجه به یکسان نبودن وزن شاخص‌های تاب‌آوری اجتماعی ابتدا از خبرگان و اندیشمندان و اساتید دانشگاه مدیریت بحران وابسته به هلال احمر شهر اردبیل با استفاده از پرسشنامه تحلیل شبکه‌ای مقایسه زوجی انجام گرفت. به دلیل اینکه شاخص‌های مختلف با یکدیگر ارتباط دارند و تاثیرگذاری آنها به صورت رفت و برگشت بر روی یکدیگر و حتی بعضی مواقع تاثیر عوامل بر روی خود آن عامل وجود دارد، در این پژوهش از تکنیک ANP جهت بدست آوردن شاخص‌های امتیاز، استفاده شده است. با استفاده از این تکنیک نتایج نهایی فرایند تحلیل شبکه‌ای شاخص‌های تاب‌آوری اجتماعی در شکل ۵ مشخص می‌باشد. (نرخ سازگاری نرم افزار چهار صدم هست که بسیار مناسب می‌باشد)

محلله‌های مورد مطالعه سنجیده شد. جدول ۵ ماتریس اولیه داده‌های تصمیم‌گیری را در محله‌های مورد نظر نشان می‌دهد.

جدول ۵. ماتریس اولیه داده‌های حاصل از پرسش‌نامه

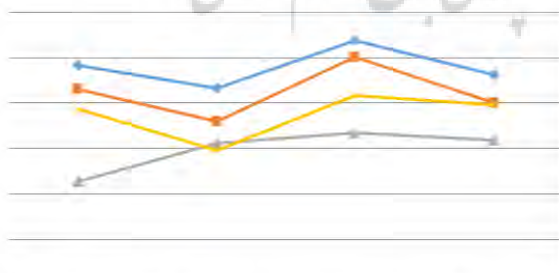
ویژگی جمعیتی	سرمایه انسانی	سرمایه اجتماعی	کیفیت زندگی	طوی
۴۶/۲۲	۵۳/۷۰	۴۳/۳۲	۴۸/۲۶	
۴۰/۲۱	۵۰/۲۲	۳۵/۹۰	۴۳/۱۳	گازاران
۳۳/۹۶	۳۳/۵۵	۳۱/۲۳	۲۲/۷۷	اوپدکان
۳۹/۶۱	۴۱/۶۵	۲۹/۶۶	۳۸/۷۵	عالی قاپو

شاخص‌ها و متغیرهای بعد اجتماعی

یکی از ابعاد تاثیر گذار در ارزیابی و سنجش تاب‌آوری، بعد اجتماعی است که از آن طریق میتوان وضعیت اجتماعات محلی را به لحاظ ویژگیهای جامعه شناسانه در فاز پیشگیری و آمادگی ارزیابی نمود. برای این منظور، جهت سنجش این بعد از تاب‌آوری، متغیرهایی مانند سرمایه اجتماعی، سرمایه انسانی، کیفیت زندگی و ویژگی‌های جمعیتی در محله‌های نمونه مورد ارزیابی قرار گرفتند. از شاخص‌های مهم بعد اجتماعی، سرمایه‌های اجتماعی می‌باشد که با توجه به این تحقیق مهمترین شاخص میتوان قلمداد نمود. با عنایت به بررسی صورت گرفته خانوارهای محله‌های طوی و گازاران به ترتیب با (۴۳/۲۳) و (۳۵/۹۰) بالاترین و خانوارهای اوچدکان و عالی قاپو به ترتیب با (۳۳/۵۵) و (۲۹/۶۶) کمترین میزان تاب‌آوری را دارند. از دیگر مولفه‌های مهم و تاثیرگذار در

مورد مطالعه دیگر کیفیت زندگی می‌باشد که از شاخصهای منتخب این پژوهش می‌باشد؛ چرا که اگر ساکنان درگیر مسایل و مشکلات روزمره باشند سخت بتوان انتظار تفکر در مورد بحرانهایی مانند زلزله را داشت، محلات طوی با (۴۸/۲۶) و (۴۳/۱۳) در رتبه اول و دوم و در مرحله بعدی عالی قاپو با (۳۸/۷۵) و اوچدکان با (۲۲/۷۷) دارای کمترین تاب‌آوری هستند و نهایتاً شاخص مهم دیگر ویژگی‌های جمعیتی محلات می‌باشد خصوصیات مانند تعداد افراد خردسال یا سالمند، معلولین و زنان که احتیاج به حمایت‌های ویژه‌ای دارند تاثیر گذاری بر تاب‌آوری خواهد داشت به نحوی که از این حیث طوی و گازاران به ترتیب با (۴۶/۲۲) و (۴۰/۲۱) بالاترین و عالی قاپو و اوچدکان با (۳۹/۶۱) و (۳۳/۹۶) دارای تاب‌آوری حداقلی می‌باشند. در جدول زیر توزیع فراوانی داده‌های موجود در ماتریس داده‌های اولیه مشخص شده است. میانگین کلیه داده‌های جمع

این بخش، سرمایه‌های انسانی می‌باشد که بیان کننده میزان دانش و آگاهی و مهارت‌های امدادی ساکنین محلات می‌باشد با توجه به این شاخص، وضعیت محله‌های چهارگانه ارزیابی شد که محله‌های طوی و گازاران به ترتیب با (۵۳/۷۰) و (۵۰/۲۲) و محلات عالی قاپو و اوچدکان با (۴۱/۶۵) و (۳۳/۵۵) کمترین تاب‌آوری را دارا هستند. شاخص

	کیفیت زندگی	سرمایه اجتماعی	سرمایه انسانی	ویژگی جمعیتی
طوی	48.26	43.32	53.7	46.22
گازاران	43.13	35.9	50.22	40.21
اوپدکان	22.77	31.23	33.55	31.96
عالی قاپو	38.75	29.66	41.65	39.61

نمودار ۶ توزیع فراوانی داده ها در ماتریس داده های اولیه؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

آوری شده برابر با ۳۹/۳۸ است. این میانگین حسابی همه اعداد جدول فوق می باشد. در نهایت می توان گفت که میزان تاب اوری بعد اجتماعی به ترتیب در محله های طوی به گازران، عالی قاپو و اوچدکان دارای سیر نزولی می باشد. با توجه به توزیع فراوانی داده های موجود در ماتریس اولیه میانگین تاب اوری اجتماعی کل داده های جمع اوری شده برای کل خانوارهای نونه (۳۹/۳۸) می باشد که این مقدار برای خانوارهای طوی و گازران (۴۷/۸۷) و (۴۲/۳۶)، که بیشتر از حد میانگین و برای خانوارهای عالی قاپو و اوچدکان (۳۷/۴۱) و (۳۰/۶۱) و پایین تر از حد میانگین می باشند.

رتبه بندی شاخص های تاب اوری با کمک روش الکترو

هر مسئله تصمیم گیری به دو مرحله اصلی تقسیم می شود. مرحله اول یا مرحله ارزیابی است. در این مرحله شاخص های کلیدی ارزیابی گزینهها تعیین می شوند. این مرحله وابسته به نظر تصمیم گیرندگان جهت ارزیابی کمی و کیفی گزینه ها بر مبنای شاخص های مذکور می باشد و نتیجه این مرحله تشکیل ماتریس تصمیم گیری است. مرحله دوم نیز مرحله ارزیابی و انتخاب می

باشد که اساس آن رتبه بندی گزینه ها توسط ماتریس تصمیم گیری است (کارسون، ۱۹۹۶). روش ELECTERE مخفف عبارت Elimination et Choice in Translating to Reality به معنی «انتخاب حذفی در ترجمه به واقعیت» است. در این روش کلیه گزینه ها با استفاده از مقایسه های غیر رتبه ای مورد ارزیابی قرار گرفته و به این ترتیب گزینه های غیرموثر حذف می شوند. کلیه مراحل تکنیک الکترو بر مبنای یک مجموعه هماهنگ و یک مجموعه ناهماهنگ پایه ریزی می شود که به همین خاطر به «آنالیز هماهنگی» معروف است (اصغرپور، ۱۳۹۲، ص ۲۸۷). در این روش به جای رتبه بندی گزینهها از مفهوم جدیدی معروف به مفهوم غیررتبه ای استفاده می شود. به طور مثال ممکن است از نظر ریاضی گزینه ای هیچ ارجحیتی به دیگر گزینه نداشته باشد اما تصمیم گیرنده و تحلیلگر بهتر بودن آن گزینه به دیگری را بپذیرد. در این روش کلیه گزینهها با استفاده از مقایسهها غیر رتبه ای مورد ارزیابی قرار گرفته و بدان طریق گزینههای غیرموثر حذف می شوند. کلیه مراحل اجرای این روش بر مبنای یک مجموعه هماهنگ و یک مجموعه غیرهماهنگ پایه ریزی می شوند که به این دلیل این روش معروف به آنالیز هماهنگی هم می باشد.

جدول ۷. ماتریس بی مقیاس شده داده های اولیه؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

ویژگی جمعیتی	سرمایه انسانی	سرمایه اجتماعی	کیفیت زندگی	طوی
۰/۵۸۰۳۱۶۰۳۷	۰/۵۹۰۶۴۲۸۰۷	۰/۶۱۱۳۸۷۶۳۸	۰/۶۱۲۴۴۵۴۳	گازران
۰/۵۰۴۸۵۷۳۷۴	۰/۵۵۲۳۶۶۵۱۴	۰/۵۰۶۶۶۷۰۴۱	۰/۵۴۷۳۴۲۹۶۳	اوچدکان
۰/۴۰۱۲۷۴۳۵۲	۰/۳۶۹۰۱۴۲۶۸	۰/۴۴۰۷۵۷۹۸۶	۰/۲۸۸۹۶۳۵۸۱	عالی قاپو
۰/۴۹۷۳۲۴۰۶۳	۰/۴۵۸۱۰۵۶۴۱	۰/۴۱۸۶۰۰۱۲۴	۰/۴۹۱۷۵۸۴۰۱	

مرحله دوم تشکیل ماتریس بی مقیاس شده موزون

در این مرحله با استفاده از وزن هایی که با از طریق تحلیل شبکه ای (ANP) بدست آمده ماتریس بی مقیاس شده موزون را بدست می آوریم. برای بدست آوردن هر یک از این مقادیر کافی است تا وزن های بدست آمده برای هر یک از شاخص ها را در مقادیر ماتریس بی مقیاس ضرب نماییم.

جدول ۸. ماتریس بی مقیاس شده موزون؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

ویژگی جمعیتی	سرمایه انسانی	سرمایه اجتماعی	کیفیت زندگی	
۰/۰۸۶۳۵۱۰۲۶	۰/۱۷۶۰۱۱۵۵۷	۰/۲۲۷۹۸۶۴۵	۰/۱۱۰۲۴۰۱۷۷	طوی
۰/۰۷۵۱۲۲۷۷۷	۰/۱۶۴۶۰۵۲۲۱	۰/۱۸۸۹۳۶۱۴	۰/۰۹۸۵۲۱۷۳۳	گازاران
۰/۰۵۹۷۰۹۶۲۴	۰/۱۰۹۹۶۶۲۵۲	۰/۱۶۴۳۵۸۶۵۳	۰/۰۵۲۰۱۳۴۴۵	اوپدکان
۰/۰۷۴۰۰۱۸۲۱	۰/۱۳۶۵۱۵۴۸۱	۰/۱۵۶۰۹۵۹۸۶	۰/۰۸۸۵۱۶۵۱۲	عالی قابو

مشخص نمودن مجموعه هماهنگی و نا هماهنگی محاسبه ماتریس هماهنگ موثر

تشکیل ماتریس هماهنگ موثر: در این مرحله ابتدا یک حد آستانه (threshold) مشخص می شود. یکی از روش های متعارف محاسبه آن، متوسط گیری از عناصر ماتریس هماهنگ به صورت رابطه زیر می باشد. سپس اگر هر عضو ماتریس A بزرگتر یا مساوی حد آستانه باشد، آن مولفه در ماتریس H مقدار ۱ وگرنه مقدار ۰ می گیرد.

$$\bar{I} = \sum_{l=1}^m \sum_{k=1}^m \frac{I_{k,l}}{m(m-1)} = H$$

در ابتدا به بررسی نقش عوامل تاثیر گذار بر روی انتخاب تاب آور ترین محله خواهیم پرداخت. چهار معیار شناسایی شده در این پژوهش همگی مساعد بوده و در صورت رشد تاثیر مثبت بر روی تاب آوری اجتماعی خواهد گذاشت. با این مقدمه امکان تشکیل مجموعه های هماهنگی و نا هماهنگی مطابق جدول زیر فراهم می گردد.

جدول ۹. شاخص های هماهنگ و ناهماهنگ؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

مجموعه هماهنگ	مجموعه ناهماهنگ
$\{1,2,3,4\} = S_{12}$	$\{1,2,3,4\} = D_{21}$
$\{1,2,3,4\} = S_{13}$	$\{1,2,3,4\} = D_{31}$
$\{1,2,3,4\} = S_{14}$	$\{1,2,3,4\} = D_{41}$
$\{1,2,3,4\} = S_{23}$	$\{1,2,3,4\} = D_{32}$
$\{1,2,3,4\} = S_{24}$	$\{1,2,3,4\} = D_{42}$
$\{1,3,4\} = S_{34}$	$\{3\} = D_{33}$
$\{3\} = S_{34}$	$\{1,3,4\} = D_{34}$

محاسبه ماتریس ناهماهنگی

ماتریس ناهماهنگی با NI تعریف می شود که یک ماتریس $m \times m$ است. عناصر این ماتریس با استفاده از عناصر ماتریس بی مقیاس موزون V طبق رابطه زیر محاسبه می گردد:

$$NI_{kl} = \frac{\max_{j \in D_{kl}} |V_{kj} - V_{lj}|}{\max_{j \in J} |V_{kj} - V_{lj}|} = NKI$$

محاسبه ماتریس ناهماهنگی موثر

این ماتریس با G نمایش داده می شود. عناصر ماتریس NI با مقدار آستانه NI که از رابطه زیر بدست آمده است، مقایسه می شوند؛ هر مولفه ای که کوچکتر یا مساوی آن باشد مقدار ۱ وگرنه مقدار ۰ می گیرد.

محاسبه ماتریس هماهنگی

ماتریس هماهنگی ماتریسی است به ابعاد $m \times m$ که قطر ماتریس فاقد عنصر و سایر عناصر از مجموع وزن های بدست آمده برای شاخص های متعلق به مجموعه هماهنگ k و l حاصل می شوند.

$$= A_{kl}$$

$$NI = \sum_{l=1}^m \sum_{k=1}^m \frac{NI_{k,l}}{m(m-1)} = G$$

محاسبه ماتریس کلی و موثر

این ماتریس با F نمایش داده می شود و نشاندهنده ترتیب ارجحیت های نسبی از گزینه ها است. مقدار عناصر این ماتریس برابر با حاصلضرب عناصر متناظر در دو ماتریس H و G می باشد. گزینه ای مطلوب است که ستون آن دارای حداکثر صفرها یا سطر آن دارای حداکثر یک ها باشد.

=F

نتایج نشان میدهد محله طوی با امتیاز ۳ در رتبه اول محله گازاران با امتیاز ۲ در مقام دوم و عالی قاپو با امتیاز ۱ در مقام سوم قرار گرفتند و اوچدکان در مقام آخر.

نتیجه گیری و جمع بندی

با تبیین تئوریک مسائل تحقیق و اهداف آن ملاحظه گردید که تاب آوری علاوه بر ابعاد کالبدی، اقتصادی و نهادی دارای بعد اجتماعی نیز می باشد بنابراین در تحلیل و کاهش آسیب پذیری شهرها و محلات نباید فقط به بعد کالبدی و ویژگی های فیزیکی جوامع تاکید صرف نمود بلکه باید به ساختارها و ابعاد اجتماعی نیز توجه خاص نمود. تاب آوری اجتماعی هنوز در تعریف و شاخص سازی ابهامات زیادی دارد ولیکن آنچه از تعاریف موجود می توان استنباط نمود. توجه به ظرفیت های افراد، سازمان ها و جوامع و محلات می باشد. نقطه شروع برای مطالعات در مورد تاب آوری اجتماعی این سوالات است تاب آوری برای چه؟ در برابر چه؟ پژوهش حاضر با توجه به نقش و اهمیت ابعاد تاب آوری اجتماعی در برنامه ریزی جهت تاب آوری جامعه و نیز گستردگی، تنوع و پیچیدگی شاخص های تاب آوری و نقش تاثیرگذار آن بر جامعه در مقابل بحرانهای مانند زلزله تمرکز داشته، پس از بررسی و تعاریف و دیدگاه ها و نظریات گوناگون جهت ارائه تعریفی که بتواند تا اندازه ای جنبه های

مختلف تاب آوری اجتماعی را شامل گردد؛ چهار مولفه کیفیت زندگی، ویژگی های جمعیتی، سرمایه انسانی و سرمایه اجتماعی را انتخاب شدند که هر یک دارای معیار های جهت تبیین هر چه بهتر ابعاد تاب آوری اجتماعی می باشد. این شاخص ها به منظور مقایسه و ارزیابی در محلات شهر اردبیل مورد بررسی قرار گرفتند. پس از جمع آوری اطلاعات مرود نیاز از خانوارهای مورد مطالعه از طریق پرسشنامه شاخصهای تاب آوری اجتماعی توسط اساتید و متخصصان با استفاده از فرایند تحلیل شبکه ای ANP مقایسه زوجی و اولویت سنجی گردید (از طریق پرسشنامه جداگانه) و در نهایت با استفاده از مدل الکترون محله های مورد نظر از نظر شاخص های تاب آوری رتبه بندی گردید. بطوریکه محله طوی در رتبه اول و به ترتیب محلات گازران و عالی قاپو و اوچدکان در مراحل بعدی هستند. با توجه به تحقیق فوق مشخص گردید که سرمایه اجتماعی با وزن ۳۷٪ و در مرحله بعد سرمایه انسانی با وزن ۲۹٪ سهم عمده ای در تاب آوری اجتماعی دارد. جهت تاب آوری محلات پیشنهاد می گردد:

در فرایند تاب آوری اجتماعی به مشارکت مردم و اعتماد و انسجام شهروندان توجه ویژه ای گردد. با ایجاد همبستگی در بین افراد به عنوان منبع کنشهای اجتماعی در عرصه های مختلف میتوان شهروندانی توانمندتر در جهت مقابله با سوانح داشت. بطور کلی ظرفیت سازی محلات با توجه به پتانسیلهای آن محله و بسترهای تاریخی- فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی می تواند گام مهمی در ایجاد تاب آوری باشد. توانمندسازی افراد در قلمرو مهارت دانش و آگاهی و زمینهایسازی جهت مشارکت میتواند از دیدگاه های کارساز در این زمینه باشد.

۱. شناسایی سرمایه های اجتماعی موجود در محلات و بهره گیری از این سرمایه ها به منظور افزایش مشارکت ساکنان در تماس فرایندهای تصمیم گیری و تصمیم سازی مرتبط با محلات.
۲. تاکید بر شناسایی مخاطرات توسط ساکنین محلات.

منابع و مأخذ

۱. اسفندیاری، فریباغفاری گیلانده عطا، لطفی، خدادا (۱۳۹۳) بررسی توان لرزه زایی گسل ها و برآورد تلفات انسانی ناشی از زلزله در مناطق شهری (مطالعه موردی: شهر اردبیل) پژوهش های ژئومورفولوژی کیم، سال دوم، شماره ۴.
 ۲. امیری، پیمان (۱۳۸۴) «در جستجوی هویت شهر اردبیل»، چاپ اول، انتشارات مسکن و شهرسازی تهران
 ۳. بهتاش، محمدرضا فرزاد و همکاران (۱۳۹۲) ارزیابی و تحلیل ابعاد و مولفه های تاب آوری کلان شهر تبریز، هنرهای زیبا معماری و شهرسازی، شماره ۳.
 ۴. پرتوی، پروین، بهزادفر، مصطفی، شیرانی، زهرا (۱۳۹۵) طراحی شهری و تاب آوری اجتماعی محله جلفای اصفهان، مجله معماری و شهرسازی، ۹۹-۱۱۶.
 ۵. پورحیدی، غلامرضا، ولدییگی برهان الدین (۱۳۹۳) تابآوری بحران الزامی ملی، ایرانیان با همکاری انجمن علمی مدیریت بحران ایران، چاپ اول
 ۶. جاتمی نژاد، حسین، نصرتی هشی، مرتضی (۱۳۹۵) تاب آوری و پایداری در مقابل بلایای طبیعی چالشی برای شهر آینده، اراد کتاب، تهران، چاپ اول
 ۷. حبیب، فرح (۱۳۹۰) نقش شکل شهر در کاهش خطرات ناشی از زلزله، چاپ اول، دانشگاه آزاد واحد علوم تحقیقات تهران
 ۸. حسینی المدنی، سیدعلی (۱۳۹۵) تاب آوری (فردی، خانوادگی و اجتماعی)، نشر دانش، چاپ اول
 ۹. داداش پور، هاشم (۱۳۹۴) سنجش ظرفیت های تاب آور در مجموعه شهری قزوین، شماره هشتم، فصلنامه علمی پژوهشی
 ۳. شناسایی گروه های آسیب پذیر ساکن در محلات و برنامه ریزی جهت افزایش توانمندی.
 ۴. تقویت حس تعلق مکانی در محلات.
 ۵. شناسایی افراد و گروه های توانمند در سطح محلات و سازماندهی آنان به منظور مشارکت در برنامه های بحران.
 ۶. برنامه ریزی و اقدام به منظور افزایش آگاهی ساکنان محلات نسبت به بحران.
 ۷. توجه به توسعه شبکه های اجتماعی در سطح شهر.
- و نهایتاً توصیه می شود بر روی نحوه پیاده سازی چارچوب مفهومی ارائه شده در این تحقیق کار شود با توجه به این که هرکدام از فازهای مدیریت بحران و مکاتب فکری متفاوت می باشد با انتخاب تعدادی از این فازها و مکاتب می توان تحقیقات بیشتری بر روی آنها انجام داد و آنها را بصورت عملی پیاده سازی نمود. تحقیق حاضر باکمی تغییرات می تواند برای سایر بلاها مانند سیل که اخیر در کشورها رو به افزایش گذاشته انجام پذیرد.

- مدیریت بحران. ۱۸. عینالی، جمشید، فرهانی، حسین، جعفری، نسرین (۱۳۹۲) ارزیابی نقش سرمایه اجتماعی در کاهش اثرات سانحه زلزله در دهستان سجارود. شهرستان خدابنده، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال چهارم.
۱۰. رضا زاده، مجتبی، پیغامی، لیلا (۱۳۸۸) رهیافتی حاصل از شناخت شهر سنتی به منظور آرایه الگوی مداخله در بافت (مطالعه موردی: اردبیل)، نشریه های هنرهای زیبا، معماری و شهرسازی، شماره ۳۸.
۱۱. رضایی، محمدرضا (۱۳۹۰). «ارزیابی تاب‌آوری اقتصادی و نهادی جوامع شهری در برابر سوانح، نمونه موردی زلزله محله‌های شهر تهران»، فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت بحران، شماره ۳.
۱۲. رضایی، محمدرضا، رفیعان، مجتبی، حسینی، سیدمصطفی (۱۳۹۴) سنجش و ارزیابی میزان تاب‌آوری کالبدی اجتماع های شهری در برابر زلزله (مطالعه موردی: محله های شهر تهران) پژوهش های جغرافیای انسانی، دوره ۴۷، شماره ۴.
۱۳. رفیعان و همکاران (۱۳۸۵) تبیین مفهوم تاب‌آوری و شاخص‌سازی آن در مدیریت سوانح اجتماع محور CBDM، دوره پانزدهم، شماره ۴.
۱۴. سازمان دهیاری و شهرداری های کشور (۱۳۸۵) مدیریت بحران شهری، انتشارات پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی
۱۵. شریف آرا، حسین (۱۳۹۳) رویکرد زبان شناختی به ادبیات مدیریت بحران، ایرانیان با همکاری انجمن علمی مدیریت بحران، چاپ اول.
۱۶. صالحی و همکاران (۱۳۹۰) بررسی میزان تاب‌آوری محیطی با استفاده از مدل شبکه علیت، محیط شناسی، شماره ۵۹.
۱۷. صالحی، اسماعیل و همکاران (۱۳۹۰) بررسی میزان تاب‌آوری محیطی با استفاده از مدل شبکه علیت، محیط شناسی، سی و هفت، شماره ۵۹.
۱۹. محقق، مصطفی، تقی زاده، عباس، کریم لو، کیوان (۱۳۹۴) چارچوب‌سندای برای کاهش خطر بلایا (۲۰۱۵-۲۰۲۰)، سازما پیشگیری و مدیریت بحران تهران.
۲۰. معماری، محسن (۱۳۹۲) تاب‌آوری شهری، درس سمینار مدیریت بحران، دانشگاه علامه طباطبائی.
21. Agudelo-Vero ,Claudia M et al. (2012)Harvesting urban resources towards more resilient cities .In: Resources ,Conservation and Re-cycling ,p3-12 .
22. Adger. W.N (2000)social and ecological resilience are the related ?Progres in Human Geography24(3 .347.364 .(doi101191/030913200701540405:
23. Alshehri,S.A,Rezgui.Y&Lih(2015) Disaster, community resilience as- sessment method : a consensus_ based Dephi and AHP approach Natural Hazds.doi/1001007: s11069-015
24. Atiya,M(2015).A frame work to un- derstand the relationship between social factors the reduce in cities Application to the city of Boston international journaling of disaster risk Redution53-80 (2015)12,
25. Batica.J & Gourbesrille.p(2015) Flood Resilience index-Methodology and Application.
26. Branecauو.M.e(2003).A frame work to quantitatively assess and

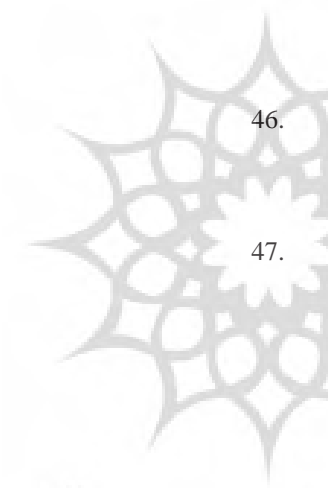
- Peri-urban Growth Characteristics of a Sprawling City
35. Endress . Martin (2015) "the social constradness off resilience" soc.sat .2015.4 533-545:doi:3390/socsci4030533
 36. Endress.M "(2015),The Social Constructedness of Resilience" ISSN ,2076-0760 Soc .Sci,2015 . ;545-533 ,4doi/10.3390:socsci4030533 www.mdpi.com/journal/socsci
 37. Grazino.P&Rizzi.P(2016).Valncrahility and resilience in the local systems the case of italion prorinces.since of the total ernviornment ,553,211-222
 38. Gunderson, L. H. and Holling, C. S. (eds.) (2010): Panarchy: understanding transformations in human and natural systems. Washington, D.C.
 39. Jha, A. K., Miner, T. W., & Stanton-Geddes, Z. (2013). Building Urban Resilience:
 40. Joerin ,J,Show.R.Takeunchi,Y&Krishnamuthy,R.(2014).The adoption of a climate disaster resilience index 12085.in Chennai,India.Disasters,38(3)540-561
 41. Karholm.M,nylund.K.Fuente P(2014)"Spatial resiliera and urban planning addressing the interdependence of uran retail area cities volume36.121-130
 42. Kutum,1.8 Al-JABERI ,k(2015) Jordan Bnks Finacial soundness indicators.Indicators international Journal of Finance form:Http://ssbfnet.com/OJS/Inden-PHP/ijfbs/article/view/224
 27. Brown.K.2014.Global environmental change IA social Turn for resilience?Progress in Human Geography,38,107-117
 28. Cacioppo.J. Reis .H& Zautra .A(2011) Social resilience the value of social fitness with onapplication yhe military American psychologist 66(1).43-5
 29. Carpenter setal(2001)form metaphor to measermentresilience of what to what ecosystems 4,765-781
 30. Cutter.s.l. Barnes.L.Berry.M.Burton.C,Evans,E,TAUTE,E&Webb,J(2008)Aplace -basedmodel for understanding communityresilience to noturalelisnters Global Enrironmental change18(4),598-606. Doi:10.1016/j.gloenvcha.2008.07:013
 31. Daris.I.(2004)The application of prormance target to promote effective earthquake risk reduction strategies.Engineering paper ,no2726 ,presenet Ted at the thirnth world conference on earthquake
 32. Desouza,K.,Flanery,T.(2013)," Designing planning and managing resilient cities:A conceptual framework" Contents lists available at SciVerse ScienceDirect, journal homepage: www.elsevier.com/locate/cities ,pp. 98-99
 33. Desouza,Kevin c Flanery Tevorh(2013) Design,planning and manag resilit cities A conceptual
 34. Dutta, V. (2012), War on the Dream, How Land use Dynamics and

43. Lechner.S, Jacometti, J, NCBear, G & Mitchison .N(2016) Resilience in a complex world-Avoiding cross-sector collapse. International Journal of Disaster Risk Reduction 19,84-91
44. Leon.J.March.A(2014) Urban morphology as a tool for supporting tsunami rapid resilience . A case study of Talchuan in Chile. Habitat international volume 43.July.2014 pages 250-262
45. Maguire.B: Hagan.P (2007)"Disaster and communities social resilience".The Australian Journal of emergency management 2012. PP.16-19
46. Principles, Tools and Practice. Washington: Library of Congress Cataloging-in-Publication Data.
47. Reinhorn.A.(2015)computational methods, seismic protection hybrid testing and resilience in earthquake Engineering A Tribute to the research contributions of prof, Andrei reinhorn :springer International Publishing
48. Usamah.M, Handmer, J, Mitchell, D, Ahmad, I(2014)"can the vulnerable be resilient? co-existence of vulnerability and disaster resilience in informal settlements in the Philippines.

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۸ پاییز ۱۳۹۶
No.48 Autumn 2017

■ ۲۷۹ ■

پژوهش‌های علمی و مطالعات فرسنگی
پایان کار با موضوع علوم انسانی

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۸ پاییز ۱۳۹۶
No.48 Autumn 2017

■ ۲۸۰ ■

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی